

Черевиков Є. Л.,

кандидат економічних наук, доцент,
виконуючий обов'язки завідувача відділу управління економікою
Інституту економіки та прогнозування НАН України

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ

На основі проведеного дослідження визначено світові тренди формування сучасних інноваційних систем, обґрунтовано перспективні напрями створення сучасної національної інноваційної системи в Україні.

Ключові слова: національна інноваційна система, фінансове забезпечення, державне управління інноваційною діяльністю.

Забезпечення конкурентоспроможного розвитку національної економіки у посткризових умовах функціонування потребує розробки системних підходів до її відновлення із застосуванням сучасного інструментарію розвитку національної інноваційної системи, яка має стати основою сучасного інформаційного суспільства. Провідна роль у формуванні національної конкурентоспроможної інноваційної системи на засадах партнерства держави, науки і бізнесу має належати державі.

Інноваційна модель економічного розвитку України передбачає реалізацію стратегії розвитку національної економіки, спрямованої на істотне поліпшення її ефективності, забезпечення стабільних темпів економічного зростання, освоєння у виробництві та просування на ринок технологічних і організаційно-управлінських інновацій. На сучасному етапі розвиток національної інноваційної системи (НІС) гальмується багатьма негативними чинниками, головними серед яких є: недосконалість нормативно-правового регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності; нерозвинутість інноваційної інфраструктури та малого інноваційного підприємництва; невиконання норм законодавства щодо державного фінансового забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності; відсутність сприятливого клімату для залучення інвестицій у високотехнологічне виробництво; структурні деформації у промисловості на користь виробництв низькотехнологічних укладів; високий ступінь зношеності основних фондів промислових підприємств; низький рівень участі національних виробників високотехнологічної продукції у міжнародному технологічному обміні; відсутність системи формування та управління ринком промислової власності; недосконалість системи специфікації, використання та захисту прав інтелектуальної власності тощо.

Вагомий внесок у дослідження особливостей формування національної інноваційної системи та державного регулювання інноваційної сфери зробили такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Е. Роджерс¹, Р. Росвелл²,

---

¹ Rogers E. M. Diffusion of Innovations / E. M. Rogers . — 4th ed. — N.Y. : The Free Press, 1995.

² Roswell R. Coupling Model of R&D / R. Roswell // R&D Management. — 1992. — Vol. 22. — № 3. — P. 222.

Й. Шумпетер³, С. Глазьев⁴, Н. Иванова⁵, А. Казанцев, А. Кругликов⁶, Б. Кузик, Ю. Яковець⁷, Ю. Бажал⁸, В. Геєць⁹, Б. Губський¹⁰, Г. Добров¹¹, Я. Жаліло, С. Архієреєв, Я. Базиліук¹², М. Крупка¹³, А. Кузнєцова¹⁴, О. Лапко¹⁵, А. Никифоров¹⁶, С. Онишко¹⁷, В. Семиноженко, Л. Федулова¹⁸ та ін.

Формування інноваційно орієнтованої економіки потребує особливих підходів до розробки і реалізації державної економічної політики. Ці особливості в узагальненому вигляді можна звести до таких позицій:

- орієнтація інноваційної політики на забезпечення паритетності зусиль держави і підприємництва (ринку) для отримання максимального результату від знань¹⁹;

---

³ Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер ; предисл. В. С. Автономова. — М. : ЭКСМО, 2007. — 864 с.

⁴ Глазьев С. Ю. Экономическая теория технического развития / С. Ю. Глазьев. — М. : Наука, 1990. — 232 с.

⁵ Иванова Н. И. Национальные инновационные системы / Н. И. Иванова. — М. : Наука, 2002. — 244 с.

⁶ Кругликов А. Г. Системный анализ научно-технических нововведений / А. Г. Кругликов. — М. : Наука, 1991. — 118 с.

⁷ Кузык Б. Н. Россия — 2050: стратегия инновационного прорыва / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. — М. : Экономика, 2004. — 632 с.

⁸ Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін / Ю. М. Бажал. — К. : Заповіт, 1996. — 237 с.

⁹ Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. — Х. : Константа, 2006. — 272 с.

¹⁰ Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б. В. Губський. — К. : Наук. думка, 1998. — 390 с.

¹¹ Добров Г. М. Повышение эффективности внедрения научно-технических программ / Г. М. Добров. — К. : Техника, 1987. — 198 с.

¹² Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Я. Жаліло, С. Архієреєв, Я. Базиліук та ін. — К. : НІСД, 2006. — 120 с.

¹³ Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. — Л. : ЛНУ, 2001. — 608 с.

¹⁴ Кузнєцова А. Я. Фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності : моногр. / А. Я. Кузнєцова ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. — Л. : ЛБІ НБУ, 2005. — 320 с.

¹⁵ Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Лапко ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, Івано-Франк. держ. техн. ун-т нафти і газу. — К., 1999. — 254 с.

¹⁶ Никифоров А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління : моногр. / А. Є. Никифоров. — К. : КНЕУ, 2010. — 420 с.

¹⁷ Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : моногр. / С. В. Онишко. — Ірпінь : Нац. акад. ДПС України, 2004. — 434 с.

¹⁸ Федулова Л. І. Технологічний розвиток економіки України / Л. І. Федулова. — К. : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2006. — 627 с.

¹⁹ Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Лапко ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, Івано-Франк. держ. техн. ун-т нафти і газу. — К., 1999. — С. 8—58; Минаков С. Н. Рынок: инновационные процессы и экономическая эффективность производства / С. Н. Минаков. — Запорожье, 1996. — 224 с.; Государственно-частное партнерство в научно-инновационной сфере / под ред. А. К. Казанцева, Д. А. Рубальтера. — М. : ИНФРА-М, 2010. — 330 с.

- об'єднання політичних, економічних, екологічних, наукових, освітніх та інших інтересів суспільства за допомогою державної політики, спрямованої на створення і засвоєння нових знань і сучасних технологій;
- створення економічних, правових і організаційних умов для зростання промислового виробництва на інноваційній основі;
- створення сучасної інфраструктури в інноваційній сфері.

Необхідною умовою реалізації стратегії інноваційного розвитку економіки країни та розбудови сучасної національної інноваційної системи є формування механізму державного управління інноваційною діяльністю. Такий механізм доцільно розглядати як систему інститутів, що за умови досягнення об'єктом управління певних заданих параметрів здійснює застосування адекватних форм, методів, способів та інструментів управління, спрямованих на розвиток інноваційної діяльності та збільшення на її основі випуску на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг²⁰. В основі зазначеного механізму лежать фінансові та економічні методи управління, спрямовані на досягнення найкращих результатів діяльності інноваторів і підприємців. Ці методи являють собою форму цілеспрямованого впливу на суб'єкти інноваційної діяльності, орієнтуючи їх на вирішення наукових, технічних та організаційних проблем, пов'язаних зі створенням інновацій, виробництвом та реалізацією інноваційної продукції.

На практиці фінансове забезпечення реалізується за допомогою таких елементів фінансового механізму, як фінансові методи, інструменти, нормативи, ліміти, резерви тощо. Усі елементи механізму фінансового забезпечення тісно взаємопов'язані й використання кожного з них має підпорядковуватися стратегії державного управління інноваційною діяльністю. Механізм фінансового забезпечення інноваційної діяльності, на думку відомого українського вченого А. Никифорова, доцільно розглядати як дворівневу систему форм, методів, важелів та інструментів, за допомогою яких здійснюється формування і використання фінансових ресурсів суб'єктів інноваційної діяльності та її взаємозв'язок із зовнішнім світом. Метою функціонування цього механізму є забезпечення фінансовими ресурсами та стимулювання розвитку інноваційної діяльності²¹.

Стійкі позиції підприємницького сегменту НІС у багатьох країнах забезпечуються цілеспрямованою підтримкою з боку держави. Інноваційне партнерство бізнесу і держави реалізується в різних формах, а рівень державної підтримки залежить від поточних і стратегічних установок вищих рівнів політичної влади. Крім того, на характер державного регулювання інноваційної сфери (в рамках НІС) впливають сучасні тенденції розвитку інноваційного процесу. У конкурентному середовищі, що динамічно змінюється, завдання у сфері досліджень та трансферу технологій мають ви-

---

²⁰ Никифоров А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління : моногр. / А. Є. Никифоров. — К. : КНЕУ, 2010. — 420 с.

²¹ Там само.

рішуватися на базі використання інституційних інновацій, зокрема у сфері взаємодії держави та підприємницького сектору.

Відмінності у НІС різних країн передусім полягають у чисельності, розмірі та ступені централізації суб'єктів інноваційного процесу, обсягах і структурі інтелектуальних, фінансових та матеріальних ресурсів, результатах наукової діяльності у формі винаходів, патентів, наукових публікацій та інноваційної діяльності у вигляді нових продуктів і технологій, методів організації та управління. За вказаними показниками можна виокремити такі найхарактерніші НІС: найбільша та широко диверсифікована НІС США; НІС європейських країн, які володіють ядерною зброєю та є значними виробниками озброєння (Франція, Великобританія); НІС європейських країн, які не належать до ядерних держав та мають незначну частку у світовому виробництві озброєння (Німеччина); широко диверсифікована НІС без'ядерної країни азійського регіону (Японія); НІС ядерної країни, яка є вагомим виробником озброєння та перебуває у стані ринкової трансформації економіки (Росія)²².

Одним із головних опосередкованих методів стимулювання інноваційної активності у НІС США є податкові кредити та пільгове оподаткування для фірм, що виконують державні або власні програми наукових та науково-технічних робіт (ННТР). Нині у деяких штатах обсяги податкових кредитів досягають 25 % усіх інвестицій. При цьому термін податкового кредитування може сягати 15 років. Зменшення податку на прибуток на 20 % від суми приросту витрат на ННТР також активно використовується у державній інноваційній політиці.

Основна відповідальність за інноваційну діяльність в країнах ЄС лежить на приватному секторі, а уряд відіграє підтримуючу роль. Близько 75 % інвестицій приватного сектору здійснюється в ЄС великими корпораціями, водночас на малі й середні підприємства, де кількість зайнятих не перевищує 250 осіб, припадає 25 %. Кожна з 25 транснаціональних корпорацій, що базуються в Європі, витрачає на проведення НДДКР понад 1,0 млрд євро щорічно. Державна підтримка інноваційної діяльності в ЄС, як правило, здійснюється шляхом створення відповідних політичних і економічних умов для сталого функціонування ринку, безумовного виконання своїх зобов'язань за контрактами, встановлення стандартів і прав на інтелектуальну власність, а також стимулювання розвитку венчурного капіталу. Важлива роль у системі державної підтримки відводиться прямим субсидіям, зниженню податків на НДДКР і новостворюваним високотехнологічним компаніям. За державою залишаються функції управління державними дослідницькими організаціями, що здійснюють головним чином фундаментальні й стратегічні дослідження, а також дослідження для приватного сектору на контрактній основі.

Слід зазначити, що порівняно з США і Японією роль державних коштів у фінансуванні НДДКР в ЄС вища. Разом з тим державне фінансування має

---

²² *Никифоров А. Є.* Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління : моногр. / А. Є. Никифоров. — К. : КНЕУ, 2010. — 420 с.

різну спрямованість у бюджетах НДДКР країн ЄС. Так, у Великобританії і Франції питома вага витрат на оборону вища, ніж у Німеччині. Водночас частка урядових витрат на НДДКР, що спрямовується на підтримку розробки промислових технологій, у Німеччині значно вища, ніж у Великобританії.

У межах технологічної політики держави акцент у країнах ЄС робиться на підтримку проміжної стадії інноваційного процесу, пов'язаної з технологічними розробками “загального” характеру, тобто стадії прикладних досліджень. Так, уряди Німеччини, Швеції й Данії протягом багатьох років здійснюють програми підтримки технологічних розробок “загального” характеру. Зокрема, це програми: ESPRIT – Європейська стратегічна програма досліджень і розробок в галузі інформаційних технологій; RACE – дослідження передових засобів зв'язку в Європі; BRIT – базові дослідження в галузі промислових технологій для Європи та ін²³. Багато країн ЄС у своїй інноваційній політиці орієнтуються на стимулювання інновацій, насамперед у великих вертикально інтегрованих компаніях, які при реалізації проектів зобов'язані тісно співпрацювати з малим бізнесом. Позитивною тенденцією в ЄС стає науково-виробнича взаємодія суб'єктів малого та середнього підприємництва з великим бізнесом, якому держава також надає здебільшого непряму підтримку через ринкове регулювання, пільговий податковий режим для НДДКР, а також здійснюючи в його інтересах підготовку наукових кадрів і фінансування фундаментальних досліджень.

У цілому держава відіграє активну роль у процесі становлення інноваційного типу господарського розвитку регіону в країнах ЄС. Державні та регіональні органи формують одночасно і пропозицію, і попит на знання, підтримуючи утворення інноваційних систем та інноваційний розвиток. Ключовим у ЄС визнається підхід, який передбачає стимулюючий вплив держави як на процеси формування інноваційної системи загалом, так і на розвиток її окремих ключових інститутів та їхню взаємодію зокрема. Державна політика в інноваційній сфері ЄС виражається насамперед у здійсненні прямої підтримки НДДКР за такими напрямками, як фундаментальні та промислові дослідження, доконкурентні прикладні розробки. Максимальна частка бюджетної підтримки в межах цих цільових напрямів становить як правило 100, 50 і 25 % відповідно²⁴.

Дані, наведені у табл. 1, ілюструють інтенсивність приватних та державних витрат, що впливають на ефективність інноваційної діяльності у різних країнах.

Як бачимо з табл. 1, один зі світових інноваційних лідерів – Фінляндія характеризується значним приростом інтенсивності як державних, так і приватних витрат. При цьому, на відміну від багатьох країн, в яких інтен-

²³ Механизм формирования и реализации государственных научно-технических программ за рубежом : аналит. обзор / В. М. Аныхин, В. М. Блинков, А. А. Дагаев и др. – М., 2004.

²⁴ Слатвінський М. А. Формування інноваційної складової економіки: українські реалії та зарубіжний досвід / М. А. Слатвінський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://udau.edu.ua/library.php?pid=634#_ftnref2.

Таблиця 1

Інтенсивність приватних та державних витрат в інноваційній сфері у 1980–2004 рр., %

Країна	Приріст інтенсивності державних витрат на		Приріст інтенсивності приватних витрат
	вищу освіту	державні дослідницькі інституції	
Швеція	21,25	–1,13	111,75
Японія	–23,68	20,57	48,12
Фінляндія	120,87	24,35	248,70
Швейцарія	58,22	–72,51	18,23
США	49,20	–30,33	40,72
Німеччина	5,93	6,67	14,88
Данія	92,20	–6,54	201,40
Ісландія	161,58	54,62	1815,30
Ірландія	142,58	–62,10	182,54
Франція	30,43	–27,92	34,64
Австрія	70,49	24,53	77,59
Канада	82,19	–38,28	94,32
Нідерланди	7,12	–32,24	–0,06
Австралія	54,05	–26,22	242,12
Великобританія	27,47	–59,52	–14,17

Складено за: Cincera M. Efficiency of Public Spending in Support of R&D Activities / M. Cincera, D. Czarnitzki, S. Thorwarth // European Economy. Economic Papers. – 2009. – Vol. 376. – 113 p.

сивність фінансування державних інституцій істотно зменшилася (Швейцарія, США, Франція, Канада, Нідерланди, Австралія, Великобританія), Фінляндія продовжує нарощувати інтенсивність державного фінансування державних дослідницьких інституцій. Якщо порівняти дані про частку приватних витрат на НДДКР та інноваційну діяльність, частку державних витрат на вищу освіту та на дослідницькі інституції у державному секторі й частку витрат на субсидування державою інноваційної діяльності у приватному секторі розвинутих країн та країн, що розвиваються, і країн з трансформаційною економікою, можна зробити висновок про істотне відставання останніх у фінансуванні вищої освіти (табл. 2).

За наведеними показниками, світовими лідерами у фінансуванні інноваційної сфери залишаються Швеція, Фінляндія, Японія, Швейцарія. Водночас окремі країни, що розвиваються (Китай, Чехія), низький рівень витрат на вищу освіту компенсують створенням сприятливих умов для залучення приватних коштів в інноваційну сферу. З точки зору розподілу країн за рівнем доходу на душу населення країни з високим доходом є відносно ефективнішими за показником приватного фінансування інноваційної діяльності, але не за показником зайнятості в інноваційній сфері.

Таким чином, основними характерними рисами європейської моделі НІС є такі:

- переважну частину інноваційної сфери складають науково-дослідні, конструкторські, технологічні та інформаційні організаційні структури з кількістю співробітників 50–100 осіб;

Таблиця 2

Структура фінансування НДДКР та інноваційної діяльності у 2000–2004 рр., % ВВП

Країна	Частка приватних витрат на НДДКР та інноваційну діяльність	Частка державних витрат на		Частка витрат на субсидування державою інноваційної діяльності у приватному секторі, % приватних витрат
		вищу освіту	державні дослідницькі інституції	
Швеція	2,72	0,85	0,13	6,60
Японія	2,28	0,44	0,30	1,48
Фінляндія	2,28	0,64	0,34	3,58
Швейцарія	1,86	0,64	0,03	2,04
США	1,75	0,35	0,32	10,22
Німеччина	1,58	0,41	0,34	6,94
Данія	1,47	0,54	0,22	3,16
Ісландія	1,19	0,51	0,67	3,41
Ірландія	0,69	0,27	0,09	3,36
Франція	1,10	0,41	0,37	12,20
Австрія	0,98	0,60	0,12	9,14
Канада	0,93	0,63	0,21	3,44
Нідерланди	0,82	0,50	0,25	5,66
Австралія	0,79	0,44	0,31	4,57
Великобританія	0,76	0,40	0,19	13,36
Сінгапур	1,09	0,53	0,27	8,74
Угорщина	0,26	0,23	0,26	8,09
Польща	0,13	0,19	0,22	31,10
Чехія	0,61	0,19	0,28	16,24
Китай	0,64	0,11	0,29	5,93
Росія	0,33	0,06	0,29	124,49
Румунія	0,15	0,04	0,10	48,46

Складено за: *Cincera M. Efficiency of Public Spending in Support of R&D Activities / M. Cincera, D. Czarnitzki, S. Thorwarth // European Economy. Economic Papers. – 2009. – Vol. 376. – 113 p.*

- перенесення центру тяжіння державного замовлення ННТР на підприємницький сектор, його розміщення на конкурсних засадах із широким залученням приватних інноваційних фірм;
- поєднання конкурсного фінансування проектів, програм, окремих досліджень із різними методами цільової бюджетної підтримки найважливіших державних науково-дослідних організацій та об'єктів інфраструктури;
- виокремлення і періодичний перегляд на державному та регіональному рівнях вузького спектра пріоритетних напрямів наукового та інноваційного розвитку; концентрація фінансових, трудових і матеріальних ресурсів на реалізації цих напрямів;
- активне використання інструментів прямого державного фінансування й податкового стимулювання науки та інноваційного розвитку підприємств, стимулювання приватних інвестицій у науково-технічну сферу.

Інституційна характеристика національної інноваційної системи України. Основними елементами НІС України є організації, які виконують ННТР,

та підприємства, що впроваджують інновації та виробляють інноваційну продукцію. Незважаючи на структурні зрушення у національній економіці, організаційна структура НІС України на початку ХХІ ст. залишалася доволі стабільною. Основу НІС України становлять організації, які були створені ще за радянської доби. Так, за період 2000–2009 рр. динаміка кількості організацій, які виконують ННТР, дещо коливалася переважно через кон'юнктурні зміни на ринку інновацій. Протягом 2000–2002 рр. спостерігалася скорочення кількості організацій з 1490 до 1477 од., що було викликано згортанням окремих напрямів прикладних досліджень внаслідок обмеженості фінансування. З 2003 по 2005 р. відбулося зростання кількості організацій, які виконують ННТР, до 1510 од. внаслідок збільшення витрат як за рахунок внутрішніх джерел, так і за рахунок коштів іноземних замовників. Протягом 2006–2009 рр. кількість цих організацій знову скоротилася до 1340 од. через значне зменшення обсягів фінансування іноземними замовниками²⁵. Найбільшу питому вагу, як і раніше, мають організації галузевого сектору. Дослідження секторної структури вітчизняної наукової сфери показують, що частка як галузевого, так і виробничого секторів науки має стійку тенденцію до зменшення.

Переважна більшість організацій, які виконують ННТР в Україні, за кількістю працюючих належить до категорії середніх. Так, за розрахунками А. Никифорова, середня кількість працівників основної діяльності організації, яка виконує ННТР, становить 109,5 осіб. Найбільшу чисельність працівників основної діяльності мають наукові установи академічного сектору (156,8 особи), а найменшу – вузівського сектору (59,2 особи). Малий наукоємний бізнес займає незначну частку в організаційній структурі. Як у цілому в НІС, так і у всіх секторах науки спостерігається скорочення середньої кількості працівників основної діяльності.

Важливе значення для характеристики НІС має її структура за інституційними секторами. За цією ознакою в Україні прийнято класифікувати організації, які виконують ННТР, за підприємницьким сектором, державним сектором та сектором вищої освіти. Розподіл організацій за інституційними секторами вказує на те, що протягом 2000–2009 рр. інституційна структура не зазнала істотних змін. Питома вага кількості організацій, що входять до підприємницького сектору, коливається у межах 53–54 %, державного сектору – 34–35 %, сектору вищої освіти – 11–13 %. При цьому слід пам'ятати, що 75 % вищих навчальних закладів, які виконують ННТР, мають державну форму власності²⁶. Отже, питома вага організацій державної форми власності сягає в Україні 46–47 %. В інституційній структурі НІС більшості розвинутих країн ОЕСР питома вага підприємницького сектору є значно

---

²⁵ Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2007. – С. 10, 13.

²⁶ Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадського суспільства та основа інноваційного розвитку : Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України. – К., 2005. – С. 22.

вищою і наближається за кількістю організацій до 85 %, а за обсягом витрат на виконання ННТР — до 70 %.

Аналіз структурних змін в організації української НІС за групами галузей наук вказує на те, що питома вага організацій, які виконують ННТР у галузях технічних наук протягом аналізованого періоду, скоротилася на 8,2 відсоткових пункти, а їхня кількість зменшилася на 16 %²⁷. Одночасно спостерігається зростання кількості наукових організацій у всіх інших групах галузей наук. У світі ж домінує протилежна тенденція — питома вага організацій у галузях технічних наук зростає.

Таким чином, виявлені у процесі аналізу основні тенденції структурних змін в Україні свідчать про збільшення організаційного відриву ННТР від виробничої сфери, що негативно позначається на трансфері інновацій.

Важливим індикатором ефективності механізму фінансового забезпечення НІС є рівень фінансового забезпечення інноваційної діяльності та ННТР, який визначається показниками відношення загальних витрат на ННТР та інновації або їхніх складових до валового внутрішнього продукту. Рівень фінансового забезпечення ННТР та інновацій в Україні коливався протягом 2000–2009 рр. у діапазоні 2,1–2,5 % ВВП, а у 2009 р. досяг найнижчого за останні 10 років рівня — 1,7 % (табл. 3). При цьому рівень фінансового забезпечення ННТР та інновацій за рахунок коштів державного бюджету упродовж аналізованого періоду перебував у межах 0,37–0,45 %, а рівень приватних витрат на ННТР та інновації становив 1,7–2,1 % у 2000–2008 рр. та різко знизився до 1,2 % у 2009 р.

Використання процедури дефлювання для визначення обсягу реалізованої інноваційної продукції, приватних та державних витрат у незмінних цінах 2004 р. із застосуванням індексу цін ВВП дало змогу встановити невинне зростання протягом 2004–2008 рр. і різке скорочення у 2009 р. на 34,7 % обсягу реалізованої інноваційної продукції. При цьому скорочення приватних витрат становило 34,3 %, державних — 10 %. Такі показники свідчать про більшу впливовість динаміки приватних витрат на динаміку реалізації інноваційної продукції порівняно з динамікою державних витрат, що значною мірою пояснюється вкрай низькими обсягами державного фінансування ННТР та інноваційної діяльності в Україні.

Проведене дослідження засвідчило неефективність технологічної структури національної економіки та її невідповідність сучасному європейському та світовому рівню, що великою мірою віддзеркалює неефективність державної інноваційної політики, яка має забезпечити формування конкурентоспроможної національної інноваційної системи. Не можна не погодитися з відомими вітчизняними вченими Л. Федуловою та Г. Андрощуком у тому, що однією з основних причин негативного впливу на формування в Україні національної інноваційної системи залишається відсутність взаємозв'язку і системної взаємодії таких її елементів, як науково-

²⁷ Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2005. — С. 11.

Таблиця 3

Динаміка і структура фінансового забезпечення ННТР та інноваційної діяльності в Україні

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, <i>млн грн</i>	12 148,3	10 365,4	12 605,7	12 882,1	18 784,0	24 995,4	30 892,7	40 188,0	45 830,2	31 432,3
Частка у ВВП, %	7,1	5,1	5,6	4,8	5,4	5,7	5,7	5,6	4,8	3,4
Приватні витрати на ННТР та інновації, <i>млн грн</i>	3 127,5	3 522,0	4 789,1	5 449,4	7 226,7	9 106,1	9 120,4	13 957,4	15 678,4	12 166,0
у тому числі на:										
– ННТР	1 413,2	1 632,6	1 829,6	2 486,1	2 757,7	3 397,8	3 088,9	3 288,6	4 036,9	4 352,2
– інновації	1 714,3	1 889,4	2 959,5	2 963,3	4 469,0	5 708,3	6 031,4	10 668,8	11 641,5	7 813,8
Частка приватних витрат на ННТР та інновації в обсягах реалізованої інноваційної продукції, %	25,7	34,0	38,0	42,3	38,5	36,4	29,5	34,7	34,2	38,7
Державні витрати на ННТР та інновації, <i>млн грн</i>	676,0	881,8	836,5	1 207,8	1 559,6	1 805,8	2 204,0	3 008,4	4 324,8	3 597,0
у тому числі на:										
– ННТР	633,1	799,9	782,1	1 111,3	1 494,0	1 762,6	2 075,5	2 856,2	3 987,8	3 470,0
– інновації	42,9	81,9	54,3	96,6	65,6	43,2	128,5	152,2	337,0	127,0
Частка державних витрат на ННТР та інновації в обсягах реалізованої інноваційної продукції, %	5,6	8,5	6,6	9,4	8,3	7,2	7,1	7,5	9,4	11,4
Частка загальних витрат на ННТР та інновації у ВВП, %	2,2	2,2	2,5	2,5	2,5	2,5	2,1	2,4	2,1	1,7
Реалізація інноваційної продукції за межі України, <i>млн грн</i>	3 023,6	3 158,5	4 421,5	4 776,2	7 984,4	12 494,8	12 797,0	14 666,6	23 633,1	13 200,9

Розраховано за: Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2001–2010.

технологічна сфера, інноваційна інфраструктура, підприємства, інтелектуальні та матеріальні ресурси²⁸.

В умовах, що склалися, першорядними завданнями державної інноваційної політики є: формування державних органів координації інноваційної діяльності; розробка та реалізація різних форм державної підтримки науково-технічної та інноваційної діяльності; забезпечення збалансованого розвитку фундаментального та прикладного сектору науки; визначення передумов прискореного розвитку малого й середнього науково-технічного та інноваційного підприємництва; створення повноцінної інноваційної інфраструктури, включаючи організацію нових інститутів розвитку для координації, управління та фінансування інноваційної діяльності.

---

²⁸ Інноваційно-технологічний розвиток України: стан, проблеми, стратегічні перспективи : аналітичні матеріали до Парламентських слухань [“Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів”] / Л. І. Федулова, Ю. М. Бажал, І. А. Шовкун та ін. ; за ред. Л. І. Федулової, Г. О. Андрощука ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. — К., 2009. — С. 180.